

KS. S. CICHY, KS. D. ZIMOŃ, KS. R. RAK

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne XI (1978)

PROBLEM IMPROWIZACJI W LITURGII

Zasady improwizacji w odnowionej liturgii

Odnowione księgi liturgiczne przewidują szereg momentów, w których celebrans może dokonać wyboru między takim czy innym tekstem liturgicznym albo sformułować pewne zdania swoimi słowami¹. W ramach tej wypowiedzi ograniczymy się do podania uwag na temat improwizacji w czasie Mszy św., w czasie udzielania chrztu dzieciom i w czasie zawierania małżeństwa. Chodzi więc o improwizację w tych celebracjach liturgicznych, którym przewodniczy zasadniczo kapłan, a do których posiadamy już księgi liturgiczne w języku polskim. Pomijamy obrzędy bierzmowania, którym z zasady przewodniczy biskup.

Naczelną zasadą wyboru tekstów modlitw czy czytań względnie formułowania pewnych zdań swoimi słowami jest dobro duchowe zgromadzenia, z którym sprawujemy liturgię. Postulat ten wyraźnie sformułowany odnośnie do Mszy świętej² winien być realizowany także w innych celebracjach liturgicznych. Podobnie należałoby potraktować zalecenie zawarte w *Obrzędach chrztu dzieci*: „Ktokolwiek udziela chrztu, niech wykonuje obrzęd dokładnie i pobożnie, niech się także stara, aby wszystkim okazać życzliwość i uprzejmość”³.

Celem wprowadzenia tej zasady w życie rubryki zawarte w księgach liturgicznych zostały inaczej ułożone. Wprowadzenia (*Praenotanda*) i rubryki umożliwiają urozmaicenie celebracji i dopasowanie jej do konkretnego zgromadzenia.

Najpierw zwrócimy uwagę na możliwość wyboru różnych tekstów liturgicznych, a następnie wskażemy na momenty, w których wolno celebransowi powiedzieć coś własnymi słowami.

I. MOŻLIWOŚĆ WYBORU TEKSTÓW LITURGICZNYCH

A. „Obrzędy Mszy świętej”

Zawierają one wiele możliwości urozmaiceń i wyboru spośród różnych tekstów:

1. Istnieją trzy różne formuły pozdrowienia na początku Mszy św.⁴. Korzystajmy ze wszystkich trzech na zmianę.

¹ Obszernie sprawę tę omawia A. Cuvà, *La creatività rituale nei libri liturgici ai vari livelli di competenza*, Ephemerides Liturgicae 89 (1975) 54—99. Warto tu także odnotować kilka innych pozycji traktujących o improwizacji w odnowionej liturgii: Kl. Richter, *Spontaneität, Kreativität und liturgische Ordnung nach dem neuen Missale*, Bibel und Liturgie 43 (1970) 7—14; B. Neunheuser, *Possibilities and limits of liturgical Spontaneity*, Monastic Studies 8 (1972) 103—116; G. Fontaine, *Creativité en liturgie*, tamże 13 (1977) 341—353.

² Por. *Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego* (odtąd skrót — WOMR) nn. 313. 316, *Wiadomości Diecezjalne* 38 (1970) 51 n.

³ *Obrzędy chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego*, Katowice 1972, (odtąd skrót — OCD), Wstęp n. 7, 23.

⁴ *Obrzędy Mszy świętej. Ordo Missae*, Poznań — Warszawa 1970 (odtąd skrót — OMS) 5 i 143.

2. Podobnie można wybrać jeden z trzech aktów pokuty. Przy trzeciej formie aktu pokuty znajdujemy uwagę: „Kapłan lub odpowiednio przygotowany ministrant wygłasza następujące albo inne wezwania, zawierające: „Panie, zmiłuj się nad nami”⁵. Przykłady takich innych wezwań drukuje ostatnio miesięcznik „Msza święta”⁶.

3. W wielu wypadkach mamy możliwość dobrania odpowiednich czytań mszalnych⁷. Trzymajmy się zasadniczo lekcjonarza na dni powszednie. We wspomnieniach świętych bierzmy czytania z VI tomu Lekcjonarza tylko wówczas, gdy jakiś Święty ma własne czytania wydrukowane w całości pod daną datą. Korzystajmy także z możliwości wyboru, podane w *Wprowadzeniu Ogólnym do Mszału Rzymskiego*: „Jeżeli jednak kiedyś przerwie się w ciągu tygodnia oznaczony cykl czytań z powodu jakiegoś święta lub innego obchodu liturgicznego, wolno będzie kapłanowi, mając na uwadze układ czytań całego tygodnia albo połączyć z innymi czytania poprzednio pominięte lub zdecydować, któremu czytaniu należy przyznać pierwszeństwo”⁸.

4. Psalm responsoryjny można wykonać albo z danego dnia, albo z danego okresu czy też właściwy dla jakiejś kategorii Świętych⁹.

5. Księga „Modlitwa Powszechna” podaje oprócz wezwań na daną celebrację liturgiczną dodatkowo wezwania ujęte w cztery serie. Wykorzystujemy te wezwania modlitewne¹⁰.

6. We wspomnieniach Świętych można wybrać modlitwę nad darami i po Komunii św., o ile nie ma własnych, albo z części wspólnej, albo z ferii danego okresu. W dni zaś powszednie w ciągu roku oprócz modlitw z niedzieli poprzedniej, można wziąć albo modlitwę z innej niedzieli w ciągu roku, albo jedną z modlitw w różnych potrzebach. Można wziąć samą tylko kolektę z tych Mszy, pozostawiając modlitwę nad darami i po Komunii św. z niedzieli poprzedniej¹¹.

7. Posiadamy obecnie cztery Modlitwy Eucharystyczne. Używajmy ich według zasad podanych we *Wprowadzeniu Ogólnym do Mszału Rzymskiego*¹². Zaznaczamy, że IV Modlitwa Eucharystyczna zawsze winna być połączona z jej prefacją. Nie wolno tej modlitwy używać wtedy, gdy dany obchód liturgiczny ma prefację ściśle własną, można jej używać w wypadkach, w których należałoby wziąć prefację okresową¹³.

8. W ramach Modlitwy Eucharystycznej możemy wybrać jedną z czterech aklamacji po przeistoczeniu¹⁴.

9. Wiele możliwości mamy, gdy chodzi o dziękczynienie po Komunii św. Wykorzystujemy różne pieśni dziękczynne.

⁵ OMS, 143 nn.

⁶ Msza święta 33 (1977) 4, 6, 8, 10 passim.

⁷ Por. WOMR, nn. 318—320, Wiadomości Diecezjalne 38 (1970) 52 n. oraz *Wprowadzenie do Lekcjonarza Mszałego*, n. 8, w: *Lekcjonarz Mszalny I*, Poznań — Warszawa 1972, 14 nn.

⁸ WOMR, n. 319, Wiadomości Diecezjalne 38 (1970) 53.

⁹ Por. *Wprowadzenie do Lekcjonarza Mszałego*, n. 9, w: dz. cyt., 16.

¹⁰ *Modlitwa Powszechna*, Katowice 1970, 185—201.

¹¹ Por. WOMR, n. 323, Wiadomości Diecezjalne 38 (1970) 54.

¹² Por. WOMR, n. 322 a-d, tamże, 53 n.

¹³ Por. wyjaśnienie w *Notitiae* 5 (1969) 323 oraz WOMR, n. 322 e w późniejszych wersjach. Zob. przypis 11 w artykule *Zgromadzenie liturgiczne podstawowym znakiem odnowionej liturgii*.

¹⁴ OMS, s. 145

B. „Obrzędy chrztu dzieci”

Dają również możliwość wyboru między różnymi tekstami. Oto te możliwości:

1. Dwadzieścia jeden czytań z Pisma św., trzy psalmy responsoryjne, sześć wersetów przed Ewangelią i jedenaście aklamacji z Pisma świętego¹⁵.

2. Pięć formuł modlitwy powszechnej¹⁶.

3. Dwie formuły modlitwy z egzorcyzmem¹⁷.

4. Trzy formuły poświęcenia wody chrzcielnej¹⁸.

5. Cztery formuły błogosławieństwa końcowego¹⁹.

Korzystajmy z tych możliwości, a nie narzekajmy, że musimy za dużo szukać w tej księdze liturgicznej.

C. „Obrzędy sakramentu małżeństwa”

Także ta księga daje nam możliwość dokonania wyboru między różnymi proponowanymi tekstami.

1. Księga ta zawiera dwadzieścia osiem czytań z Pisma św., osiem psalmów responsoryjnych, cztery śpiewy przed Ewangelią²⁰.

2. Można wybrać jedną z sześciu formuł modlitwy powszechnej²¹.

3. Istnieją trzy formuły błogosławieństwa obrączek ślubnych²².

4. Gdy małżeństwo zawierane jest w czasie Mszy św., mamy możliwość wybrania jednego z trzech formularzy mszalnych²³.

Tak wygląda w skrócie sprawa wyboru tekstów liturgicznych. Korzystajmy z tych możliwości urozmaicenia celebracji.

Przejdźmy obecnie do następnego zagadnienia.

II. MOŻLIWOŚĆ FORMUŁOWANIA PEWNYCH ZDAŃ WŁASNYMI SŁOWAMI

A. „Obrzędy Mszy świętej”

Poza możliwością formułowania trzeciego aktu pokuty, celebrans może w czterech momentach dokonać wprowadzenia w bardzo krótkich słowach, a mianowicie może on wprowadzić wiernych do Mszy św. danego dnia po pozdrowieniu wstępnym, może dokonać wprowadzenia do liturgii Słowa przed czytaniem, do Modlitwy Eucharystycznej przed prefacją, może także przed rozestaniem podać słowo życia. O tych możliwościach mówi wyraźnie *Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego*, opublikowane w naszych Wiadomościach Diecezjalnych²⁴.

List okólny Kongregacji do Spraw Kultu Bożego z dnia 27.4.1973 r. poszerzył możliwość formułowania pewnych zwrotów własnymi słowami. List ten mówi o wprowadzeniu do aktu pokuty oraz o wezwaniu przed:

¹⁵ OCD, nn. 160—202, s. 95—115.

¹⁶ OCD, nn. 48—52, s. 36—40 i nn. 97—101, s. 62—66.

¹⁷ OCD, nn. 54—55, s. 41 i nn. 103—104, s. 67.

¹⁸ OCD, nn. 60—63, s. 43—47 i nn. 109—112, s. 68—73.

¹⁹ OCD, nn. 79—82, s. 55—58 i nn. 126—129, s. 79—82.

²⁰ *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1974 (odtąd skrót — OSM), 39—74.

²¹ OSM, s. 75—80.

²² OSM, n. 29, s. 20 n.

²³ OSM, s. 81—96.

²⁴ Por. WOMR, n. 11, *Wiadomości Diecezjalne* 38 (1970) 7 n.

Ojcie nasz, jak również o modlitwie powszechnej i dopuszcza sformułowanie ich własnymi słowami, przystosowując je do sytuacji danego zgromadzenia. Przypomina jednak zasadę, że winien być zachowany ich specyficzny charakter, aby się nie przemieniały w kazanie lub homilię. Mają być zatem krótkie i trzeba unikać wielomówstwa, które nuży²⁵. W nowym wydaniu typicznym Mszału Rzymskiego wprowadzenie ogólne zostało w artykule II. poszerzone. Stwierdza ono, że tzw. *monitiones* z natury swojej nie domagają się, by były wypowiedziane w dosłownej formie zaproponowanej w Mszału. Może je kapłan wypowiedzieć własnymi słowami²⁶. Przykłady takich *monitiones* drukuje czasopismo „Notitiae”, wydawane przez Kongregację do Spraw Kultu Bożego²⁷. Znajdujemy tam wprowadzenie do aktu pokuty, przykład trzeciego aktu pokuty, modlitwę powszechną oraz wprowadzenie do „Ojcie nasz”. Nie ma tam natomiast innej formuły w miejscu „Oto Baranek Boży...”. Niektórzy autorzy dość szeroko rozumieją sprawę tzw. *monitiones*²⁸. Idąc po linii dokumentów odnowy liturgicznej i przykładów podanych w „Notitiae”, można przyjąć osiem momentów we Mszy św., które należą we sformułowaniu do kompetencji celebransa: wprowadzenie do Mszy św., *monitio* przed aktem pokutnym, wprowadzenie do czytań, homilia, modlitwa powszechna, wprowadzenie do Modlitwy Eucharystycznej przed prefacją, przed Ojcie nasz i przed rozesłaniem²⁹. Pamiętajmy jednak, że powiedzenie można nie oznacza musi.

B. „Obrzędy chrztu dzieci”

Księga ta przewiduje następujące momenty, w których kapłan może sformułować coś własnymi słowami:

1. Celebrans witając rodziców i chrzestnych, wspomina w krótkich słowach o radości, z jaką przyjęli dzieci³⁰.
2. W dialogu wstępnym: „Jakie imię wybraliście dla swojego dziecka” itd. można użyć innych słów³¹.
3. Po tym dialogu celebrans zwraca się do rodziców „w tych lub podobnych słowach”³².
4. Podobnie rodziców chrzestnych może zapytać na wstępie „w ten lub podobny sposób”³³.
5. Rubryka przewiduje, że „celebrans zaprasza rodziców i chrzestnych oraz wszystkich obecnych do udziału w liturgii słowa Bożego”, nie podając słów tego zaproszenia³⁴.

²⁵ Por. *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* I (1963—1973), Torino 1976, n. 3051; *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne* VI, z. 2, Warszawa 1975, n. 11250.

²⁶ Por. *Enchiridion...* n. 1406.

²⁷ *Notitiae* 12 (1976) 17—24; 13 (1977) 29—35.

²⁸ Np. G. Fontaine, art. cyt wyciła jeszcze prócz wymienionych momentów: *Orate fratres, Offerte vobis pacem i Ecce Agnus Dei...* zaś ks. St. Hartlieb dodaje nadto: *Idźcie, ofiara spełniona*. Por. St. Hartlieb, *Missale Romanum 1975, editio typica altera*, *Collectanea Theologica* 46 (1976) z. 4, 78.

²⁹ Por. A. Cova, art. cyt oraz J. Stefański, *Dziesięć lat liturgicznej odnowy posoborowej*, *Ateneum Kapłańskie* 87 (1976) 156.

³⁰ OCD, n. 36, s. 33 i n. 87, s. 59.

³¹ OCD, n. 37, s. 33 n i n. 88, s. 59.

³² OCD n. 39, s. 34 i n. 89, s. 60.

³³ OCD, n. 40, s. 43 i n. 90, s. 60.

³⁴ OCD, n. 41, s. 35 i n. 92, s. 60.

6. Wprowadzenie do Modlitwy Pańskiej może się również dokonać „w ten lub podobny sposób”³⁵.

C. „Obrzędy sakramentu małżeństwa”

W tej księdze znajdują się przykładowo dwie formuły powitania nowożeńców. W rubryce znajdującej się przed tymi formułami jest powiedziane: „...kapłan pozdrawia wiernych, jak na początku Mszy św., i zwraca się do nowożeńców i do zgromadzonych, aby ich wprowadzić do udziału w obrzędzie. Może użyć jednej z podanych formuł, albo dokonać tego własnymi słowami”³⁶.

Inne księgi liturgiczne przewidują wiele momentów, w których można coś powiedzieć *his vei similibus verbis*³⁷.

Stosując te możliwości improwizacji pomyślajmy, że do improwizacji trzeba się przygotować i trzeba na nią przygotować wiernych. Nie można naszych zgromadzeń stale szokować nowymi wymysłami niewłaściwej improwizacji.

Ks. Stefan Cichy

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne XI (1978)

³⁵ OCD, n. 76, s. 54 i n. 123, s. 78

³⁶ OSM n. 43, s. 23.

³⁷ Por. A. C u v a. art. cvt., 94.